

Василь Овчарук,
кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри фізичного виховання
Вінницького національного технічного університету
ORCID: 0000-0002-8443-5460
vvovcharuk@gmail.com

Борис Максимчук,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри фізичного виховання,
спорту та здоров'я людини
Ізмаїльського державного гуманітарного університету,
ORCID: 0000-0002-4168-1223
0674256781@ukr.net

Анастасія Радовенчик,
викладач кафедри фізичного виховання,
спорту та здоров'я людини
Ізмаїльського державного гуманітарного університету
ORCID: 0009-0003-6687-6275
radovncikanastasia@gmail.com

Ірина Максимчук,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри фізичного виховання,
спорту та здоров'я людини
Ізмаїльського державного гуманітарного університету,
ORCID: 0000-0002-4361-3507
0963113686@ukr.net

Віра Овчарук,
старший викладач кафедри фізичного виховання
Вінницького національного технічного університету,
ORCID: 0000-0002-0648-7994,
ovcharukvira@gmail.com

ПОНЯТІЙНО-ТЕРМІНОЛОГІЧНЕ ПОЛЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ДО ФІЗИЧНОГО САМОВДОСКОНАЛЕННЯ В ПРОЦЕСІ СПОРТИВНО-МАСОВОЇ РОБОТИ

У статті вперше окреслено понятійно-термінологічне поле (ПТП) дослідження підготовки студентів до фізичного самовдосконалення в процесі спортивно-масової роботи на принципах достатнього мінімалізму й продемонстровано різноаспектність часткових терміносистем цієї соціально-педагогічної проблеми на матеріалі зарубіжного наукового дискурсу. Зокрема, аналізуються концепції східноєвропейської (української) та західної традицій у контексті масового спорту. Здійснено системний аналіз літератури для відбору та семантичного аналізу ключових категорій визначеної проблеми.

Упровадження підходів до фізичного самовдосконалення студентів європейських країн, а саме Польщі, Німеччини тощо, в освітній простір України, впливатиме на формування організаційних аспектів фізичного виховання та спортивно-масової роботи й

створюватиме більше можливостей для індивідуального розвитку й самореалізації студентів через спорт.

Мета такого аналізу полягає в упорядкуванні предмету теоретико-методичних досліджень підготовки студентів до фізичного самовдосконалення в процесі спортивно-масової роботи, зменшенні термінологічної ентропії та порівнянні української східноєвропейської та західної традицій вивчення фізичного самовдосконалення в контексті масового спорту.

Результатом такого дослідження стали репрезентація українського ПТП дослідження підготовки студентів до фізичного самовдосконалення в процесі спортивно-масової роботи у вигляді трьох блоків, їх категорійно-понятійного наповнення (основні й необхідні терміни) та визначення тенденцій і зіставних характеристик освітньо орієнтованої пострадянської системи фізичного самовиховання та соціокультурно орієнтованої неоліберальної політики.

Результати статті дозволять у подальшому моделювати експериментальні умови та методи підготовки студентів.

Ключові слова: самоактуалізація, мотивація, особистісно орієнтований підхід, залученість, цінності здоров'язбереження, терміни, категорії й феномени, форми і методи проведення.

**Wasył Owcharuk, Borys Maksymchuk, Anastasija Radovenchyk, Vira Owcharuk.
Konceptualny i terminologiczny obszar badań nad przygotowaniem uczniów do
samodoskonalenia fizycznego w procesie sportu i pracy zbiorowej**

W artykule po raz pierwszy nakreślono pole pojęciowo-terminologiczne (PTP) badań nad przygotowaniem uczniów do samodoskonalenia fizycznego w procesie uprawiania sportu i pracy masowej w oparciu o zasady wystarczającego minimalizmu oraz ukazano różnorodność częściowych terminologii tego zagadnienia. Problem społeczno-pedagogiczny oparty na materiale zagranicznego dyskursu naukowego.

Wprowadzenie do przestrzeni edukacyjnej Ukrainy podejść do samodoskonalenia fizycznego uczniów z krajów europejskich, w szczególności Polski, Niemiec itp., wpłynie na kształtowanie się aspektów organizacyjnych wychowania fizycznego i masowej pracy sportowej oraz stworzy większe możliwości indywidualnego rozwoju i samorealizacji uczniów poprzez sport.

Celem takiej analizy jest uporządkowanie tematu badań teoretycznych i metodologicznych nad przygotowaniem uczniów do samodoskonalenia fizycznego w procesie masowej pracy sportowej, zmniejszenie entropii terminologicznej oraz porównanie ukraińskich tradycji wschodnioeuropejskich i zachodnich studiowanie samodoskonalenia fizycznego w kontekście sportów masowych.

Wynikiem takiego badania było przedstawienie badań ukraińskiego PTP na temat przygotowania uczniów do samodoskonalenia fizycznego w procesie pracy sportowej i masowej w formie trzech bloków, ich treści kategorycznej i pojęciowej (terminy podstawowe i niezbędne), oraz określenie trendów i cech porównawczych zorientowanego edukacyjnie poradzieckiego systemu samokształcenia fizycznego i tematu polityki neoliberalnej zorientowanej społeczno-kulturowo.

Słowa kluczowe: samorealizacja, motywacja, podejście personalne, zaangażowanie, wartości zdrowotne, pojęcia, kategorie i zjawiska, formy i metody realizacji.

Vasyl Ovcharuk, Borys Maksymchuk, Anastasiia Radovenchyk, Vira Ovcharuk. Conceptual and terminological field of study of student preparation for physical self-improvement in the process of sports and mass work

The article outlines for the first time the conceptual and terminological field (CTP) of the study of student preparation for physical self-improvement in the process of sports and mass work based on the principles of sufficient minimalism and demonstrated the diversity of partial terminologies of this socio-pedagogical problem based on the material of foreign scientific discourse. The focus is on the approaches, methods and terms used in this context. In particular, the concepts of Eastern European (Ukrainian) and Western traditions in the context of mass sports are analyzed. A

Василь Овчарук, Борис Максимчук, Анастасія Радовенчик, Ірина Максимчук, Віра Овчарук. Понятійно-термінологічне поле дослідження підготовки студентів до фізичного самовдосконалення в процесі спортивно-масової роботи

systematic analysis of the literature was carried out for the purpose of selection and semantic analysis of the key categories of the defined problem.

The introduction of approaches to the physical self-improvement of students from European countries, in particular Poland, Germany, etc., into the educational space of Ukraine, will influence the formation of organizational aspects of physical education and sports-mass work and will create more opportunities for individual development and self-realization of students through sports.

The purpose of such an analysis is to organize the subject of theoretical and methodological research on the preparation of students for physical self-improvement in the process of mass sports work, to reduce terminological entropy, and to compare the Ukrainian Eastern European and Western traditions of studying physical self-improvement in the context of mass sports.

Research methodology is theoretical. It included systematic analysis, selection and semantic analysis of key categories of the defined problem, generalizing, comparative and explanatory methods.

The result of such a study was the representation of the Ukrainian CTP research on the preparation of students for physical self-improvement in the process of sports and mass work in the form of three blocks, their categorical and conceptual content (basic and necessary terms) and the determination of trends and comparative characteristics of the educationally oriented post-Soviet system of physical self-education and socioculturally oriented neoliberal policy topic.

Key words: self-actualization, motivation, personally oriented approach, involvement, health care values, terms, categories and phenomena, forms and methods of implementation.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими й практичними завданнями. Фізичне виховання студентів у сучасних українських ЗВО передбачає кілька ключових напрямків, які визначаються Законом України «Про вищу освіту», а також більш загальними рамковими положеннями. Зокрема, у Статті І Закону України «Про фізичну культуру і спорт» зазначено, що фізична культура як форма освітньої та суспільної діяльності має реалізовуватися у трьох ключових напрямках – фізичне виховання для різних категорій населення, масовий спорт та фізкультурно-спортивна реабілітація (Закон України, 1993). Зрозуміло, що в царині професійної підготовки фахівців фізичного виховання та спорту, а також в рамках змісту вищої освіти загалом кожен з цих напрямків має бути теоретично й методологічно обґрунтованим, аби освітньо-виховний процес відповідав як визначеним стандартам, так й очікуванням студентської молоді щодо їх інституційного фізичного вдосконалення та стимулювання до самовдосконалення шляхом участі в спортивно-масовій роботі (СМР).

Аналіз основних досліджень і публікацій із зазначеної проблеми. Понятійно-термінологічне поле дослідження підготовки студентів до фізичного самовдосконалення у процесі спортивно-масової роботи частково висвітлено у більш загальних теоретико-методичних працях вітчизняних науковців (Т. Круцевич, Б. Шиян, Л. Сущенко, Б. Максимчук, О. Боровська, Є. Захаріна, Е. Вільчковський). Проте підготовка студентів до фізичного самовдосконалення є настільки багатоаспектною цариною, що всотала в себе не тільки поняття й категорії методики фізичного виховання та спортивного вдосконалення, а й суміжних природничих, соціальних, медичних, управлінських та інших наук. З іншого боку, в більшості методичних досліджень репрезентовано загальні категорії фізичного виховання студентів, а проблеми індивідуального фізичного самовдосконалення та їх кореляція зі спортивно масовою роботою залишаються поза увагою [7].

Ми також помітили, що про ПТП дослідження як важливу методологічну метакатегорію в українській теорії та методиці фізичного виховання немає окремих теоретичних досліджень, натомість зустрічаємо частково описані категорійно-термінологічні поля в публікаціях здобувачів наукових ступенів, які готують категорійний апарат для подальших досліджень. Так, в царині фізичного виховання, спорту та рекреації вже описано ПТП підготовки майбутніх учителів фізичної культури до формування здорового способу життя [1]; до

використання засобів народного мистецтва [3]; до тренерської діяльності в ігрових видах спорту [4] тощо.

Також треба зауважити, що дослідження цього процесу потребує чіткого визначення та аналізу понятійно-термінологічного поля, яке включає основні концепти та терміни, що використовуються у сфері фізичного виховання та спортивно-масової роботи (мотивація, цінності, спортивна та фізкультурна активність, організація масових заходів тощо). Окрім цього, поняття семантично-функційного поля, поширене в лексико-граматичних працях потребують особливого структурування, де в центрі знаходяться найбільш уживані, характерні та валідні поняття, напівпериферію складають менш важливі й вживані, а периферію – допоміжні та спорадичні. Проте орієнтованість на подальше теоретико-методичне вивчення проблеми підготовки майбутніх учителів фізичної культури до формування здорового способу життя наштовхнуло нас на важливу думку – окреслити не весь обсяг ПКП, а тільки той достатній мінімум, який необхідний для такого вивчення.

Формулювання мети та завдань. Тож для визначення й систематизації чітких ключових понять, категорій та феноменів, а також для зменшення категорійної, часто суб'єктивної ентропії процесу підготовки майбутніх учителів фізичної культури до формування здорового способу життя **ставимо за мету** проаналізувати й системно узагальнити понятійно-термінологічне поле дослідження підготовки студентів до фізичного самовдосконалення у процесі спортивно-масової роботи. Аби прийти до конкретного й вивіреного терміноапарату, який дозволить в подальшому моделювати експериментальні умови та методи підготовки студентів, варто вивчити й узагальнити зарубіжний та вітчизняний досвід у дослідженні цієї проблеми

Загальна **методологія дослідження** впливає із суті понятійно-термінологічного апарату або ПКП (поняття, терміни, феномени й категорії) й відображає специфіку досліджуваного об'єкта, принципи й методи наукового аналізу. Серед останніх – системний аналіз літератури з метою відбору та семантичного аналізу ключових категорій визначеної проблеми. На подальших етапах ми використовували узагальнювальні, порівняльні та експлікувальні методи.

Виклад основного матеріалу. Для вітчизняних методичних праць з фізичної культури не характерне визначення самого поняття «поля», хоча науковці й послуговуються ним, проте вони ж визнають важливість і центральність поняттєвої структури: «Результат означеної проблеми, а саме якість підготовки фахівців високого рівня готовності до ефективного здійснення професійної діяльності в галузі фізичного виховання та спорту прогнозується через розуміння понятійно-термінологічного *поля* дефініцій відповідної галузі знань» [2; 4].

Для того, щоб сформулювати робоче визначення понятійно-термінологічного поля дослідження підготовки студентів до фізичного самовдосконалення у процесі спортивно-масової роботи та виповнити його конкретним змістом, проаналізуємо метакатегорію «понятійно-термінологічне поле» й відмежуємо її від суміжних («понятійно-термінологічний апарат», «понятійно-термінологічна система»), які вже окреслені у суміжних або подібних до нашого дослідженнях. Так, низка українських фахівців з фізичного виховання, спорту та рекреації вживають терміни *понятійно-термінологічний апарат, понятійний апарат і термінологія* [14; 17]. Тоді як більшість дисертантів використовують категорію понятійно-термінологічне поле проблеми дослідження або проблеми підготовки [1; 3; 4].

Детальний семантичний та порівняльний аналіз цих різних, але базових понять дозволяє зробити загальнокатегорійні висновки:

1. Понятійно-термінологічний апарат (терміносистема) – це система термінів і понять, яка охоплює всі терміни (слова чи словосполучення), що використовуються для позначення конкретних понять у певній галузі науки або дослідженні. Кожен термін відображає конкретне поняття, яке пояснює суть явища, об'єкта чи процесу. Термінологічна система є важливою складовою наукової мови, оскільки вона забезпечує точність і однозначність передачі

інформації, дозволяючи фахівцям у певній сфері ефективно спілкуватися та обмінюватися знаннями.

2. *Понятійно-термінологічне поле дослідження* – це сукупність основних понять і термінів, які використовуються в науковому дослідженні для опису предмету, об'єкта та явищ, що вивчаються. Це своєрідна «карта» ключових понять, які визначають межі дослідження та сприяють його точності.

Отже, відмінність поля від терміноапарату дослідження полягає в тому, що останнє є частиною термінологічного апарату, але зосереджується виключно на сукупності специфічних термінів і визначень, які використовуються в роботі й визначають конкретний предмет та об'єкт її дослідження. Понятійно-термінологічне поле охоплює тільки основні й конкретні поняття, концепти й терміни, що відображають зміст та структуру дослідження.

Первинним і найбільш загальним методом формування понятійно-термінологічного поля дослідження для подальших методологічних узагальнень є виокремлення ключових слів (загальний семантичний аналіз) з наукових та практично-методичних дискурсів підготовки студентів до фізичного самовдосконалення у процесі спортивно-масової роботи. Проте аби уникнути зайвої роботи та окреслити владні ПТП, можна розпочати вилучення таких категорій з правової та документаційної бази, що визначає той або інший напрям фізкультурної освіти). На це наштовхує думка науковців, які зазначають, що наразі відбувається поступове вдосконалення нормативно-правової бази підготовки фахівців з фізичної культури та суміжних галузей. Це зменшує надмірну загальність термінів і понять й дозволяє конкретизувати ПТП для методичної роботи [17, с. 158]. Отже, Н. Чепурна, яка загалом використовує інший термін – понятєво-термінологічний апарат, – переконана, що основні поняття для дослідження можна компактно виокремити з аналізу законодавчої (нормативно-правової) бази [17, с. 155]. Якщо дотримуватися такої логіки, то необхідно звернутися до правових положень, які регулюють масову фізкультурну діяльність в аспекті самовдосконалення та фізкультурну освіту.

Іншим шляхом йде А. Полулях у своєму дисертаційному дослідженні, присвяченому формуванню здорового способу життя підлітків й пропонує формувати ПТП від загальних понять до конкретних (дедукція): «Для зручності вивчення, полегшення методології дослідження феномена здорового способу життя наука диференціює поняття фізичного, психічного, соціального і духовного здоров'я» [12, с. 12]. На початку свого дослідження цей же науковець покликається на більш фундаментальне поняття – здоров'я в широкому розумінні, яке, згідно Преамбули Статуту Всесвітньої організації охорони здоров'я формулюється як «стан повного фізичного, духовного і соціального благополуччя, а не лише відсутність хвороб або фізичних вад» [16, с. 283].

Ми ж використаємо обидва шляхи. Для реалізації першого звернемося до ключових законів, що регулюють фізичну культуру та масовий спорт. Так, у розділі I Закону України «Про фізичну культуру і спорт» вказано: «масовий спорт (спорт для всіх) – діяльність суб'єктів сфери фізичної культури і спорту, спрямована на забезпечення рухової активності людей під час їх дозвілля для зміцнення здоров'я». Тоді як у розділі III йдеться про те, що фізична культура у сфері освіти «має на меті забезпечити розвиток фізичного здоров'я учнів та студентів, комплексний підхід до формування розумових і фізичних здібностей особистості, вдосконалення фізичної та психологічної підготовки до активного життя, професійної діяльності на принципах індивідуального підходу, пріоритету оздоровчої спрямованості, широкого використання різноманітних засобів та форм фізичного виховання і масового спорту, безперервності цього процесу протягом усього життя» [18].

Хоча безпосередньо про самовдосконалення у наведених фрагментах не йдеться, все ж вилучення ключових термінів дозволяє сформувати базовий, дometодологічний терміноапарат, який включає поняття СМР (діяльність суб'єктів ФКіС,) та особистого фізичного самовдосконалення за участі у ній (*рухова активність, дозвілля, зміцнення здоров'я,*

фізичні здібності, фізичне здоров'я, активне життя, індивідуальний підхід, засоби і форми СМД, масовий спорт).

Закон України «Про вищу освіту» [18] та Положення про організацію фізичного виховання і масового спорту у вищих навчальних закладах доповнюють понятійно-термінологічне поле підготовки студентів до фізичного самовдосконалення у процесі спортивно-масової роботи не тільки загальнометодичними термінами, а й поняттями сфери управління та організації, що регулює діяльність вищих навчальних закладів з фізичного виховання і спорту на адміністративному рівні. Під час їхнього аналізу можна доповнити наше ПТП поняттями *управління фізичним розвитком студента, масовий спорт, спортивні заходи, види рухової активності, спортивно-оздоровчої база закладу вищої освіти, умови для занять масовим спортом, напрями і засоби фізичного виховання.*

Хоча в жодному з перелічених документів не йдеться про фізичне самовдосконалення, але у пункті 1.2. вищезгаданого Положення вказується: «Фізичне виховання та масовий спорт у сфері вищої освіти мають на меті забезпечити виховання в осіб, що навчаються (далі – студенти) у вищих навчальних закладах, *потреби самостійно оволодівати знаннями, уміннями й навичками управління фізичним розвитком людини засобами фізичного виховання та навчання, застосовувати набуті цінності в життєдіяльності майбутніх фахівців*» [8].

Йдучи шляхом, запропонованим А. Полуляхом, вважаємо за потрібне проаналізувати тематично близькі джерела й вилучити релевантні категорії й терміни, структуруючи їх від загального – до конкретного,.

Одним із тематично й предметно ближчих до нашої статті досліджень є публікація О. Алексєєва та С. Степанкова, у якій аналізується понятійно-термінологічне поле «поле проблеми підготовки майбутніх учителів фізичної культури до формування здорового способу життя підлітків» [1]. Зокрема нам імпонує мінімалізм, конкретність і широта аналізу кількох категорій, навколо яких можна вибудовувати теоретично-методичне дослідження оптимізації заявленої педагогічної проблеми. Так, науковці зосередилися на таких ключових термінах, як *здоров'я, здоровий спосіб життя та система освіти, яка формує потребу і компетентності зі збереження здоров'я у себе й у інших.* Отже, можемо прийняти за початковий набір *здоров'я, здоровий спосіб життя, сприятлива система освіти, самовдосконалення, здоров'язбереження, спортивно-масова робота, організація, мотивація, цінності.* Цей мінімальний набір категорій імпліцитно об'єктивує підготовку студентів до фізичного самовдосконалення в процесі спортивно-масової роботи. Поза увагою залишаються духовне (моральне) самовдосконалення, без якого неможливе загальне самовдосконалення та індивідуальна фізично-спортивна активність та діяльність за внутрішніми мотивами, але ми опускаємо ці терміни тільки виходячи з об'єктно-предметних міркувань нашого дослідження.

Як бачимо, ПКП дослідження підготовки студентів до фізичного самовдосконалення у процесі спортивно-масової роботи обов'язково включає й методичні категорії, принциповими з яких є цінності, мотивація, компетентності зі здоров'язбереження, СМР, її методи форми проведення [13]. Проте понятійно-термінологічне поле самої практики підготовки студентів до фізичного самовдосконалення у процесі спортивно-масової роботи виповнюється конкретним змістом на рівні навчальних програм, а особливо – положень про студентські спортивно-масові заходи. Ми проаналізували організаційно-методичну документацію СМР університету, в якому працюють автори цієї статті (Вінницький національний технічний університет) на предмет ключових категорій Положення Спартакиади ВНТУ «Молодь та спорт України» серед збірних команд навчальних факультетів (2021–22 н. р., 2022–23 н. р., 2023–24 н. р.) та Положення спартакиади «Спорт та здоров'я» й доповнили ПКП категоріями *масові змагання, першість, участь, учасники змагань, пропаганда й популяризація (спорту, здорового способу життя), спартакиада, чемпіонство,* що об'єктивує безпосередні й конкретні феномени СМР.

Отже, ми охопили кілька джерельних баз, які стосуються СМР в університеті й виокремили компоненти терміноапарату за принципом мінімально достатньої кількості понять та

категорій для дослідження з подальшим виробленням робочих визначень для конкретного дослідження підготовки студентів до фізичного самовдосконалення у процесі спортивно-масової роботи, що вважається найбільш доцільним [14]. На основі групування згадуваних вище компонентів ПТП їх можна представити у вигляді трьох блоків на основі загального особистісно орієнтованого та ціннісного підходу (у центрі схеми – особистість студента як суб'єкта (рис. 1).

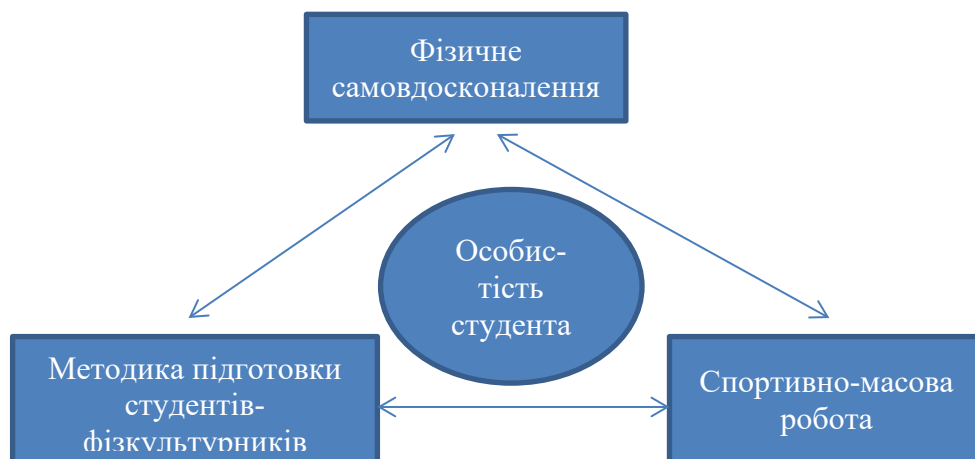

Рисунок 1. Групування компонентів ПТП підготовки студентів до фізичного самовдосконалення у процесі спортивно-масової роботи.

Семантичний та функційно-методичний аналіз кожного з трьох блоків показує, що їхнє поняттєве наповнення принципово відрізняється, оскільки ці блоки співвідносяться й взаємодоповнюють один одного за такими аспектами освітньо-фізкультурної діяльності (окрім центрального особистісного компоненту, який психологічний за своєю суттю):

1. Фізичне самовдосконалення – *особистий* поведінково-діяльнісний аспект.
2. Спортивно масова робота – *спільний* організаційний аспект.
3. Методика підготовки студентів-фізкультурників – *педагогічний* аспект.

Нижче пропонуємо згрупувати усі обов'язкові компоненти досліджуваного ПТП у вигляді резюмувальної таблиці (табл. 1).

Таблиця 1

Термінологічно-поняттєве наповнення ПТП дослідження підготовки студентів до фізичного самовдосконалення у процесі спортивно-масової роботи

Функційні блоки ПТП		
Фізичне самовдосконалення	Методика підготовки студентів-фізкультурників	Спортивно-масова робота
Здоров'я, самовдосконалення, мотивація, цінності здоров'язбереження, рухова активність, види рухової активності активне життя, дозвілля особистість студента, фізичні здібності	Підготовка студентів, принципи, підходи, методи, засоби, технології, форми роботи, освітні умови індивідуальний підхід, безперервність,	Масовий спорт, фізичний розвиток студента, спортивно-масові заходи, організація, форми проведення, спартакіада, універсіада, першість, участь, чемпіонство.

Як бачимо, за принципом частотності, семантичного відбору, релевантності та мінімальної достатності кожен блок ПТП підготовки студентів до фізичного самовдосконалення містить близько 10 термінів, базові з яких виділено в таблиці напівжирним курсивом. Також маємо визнати: попри різноманітність зарубіжних підходів до підготовки студентів до фізичного самовдосконалення в контексті СМР (див. I розділ статті) ці базові терміни виявляються спільними, хоча часом мають неточні відповідники, наприклад, *самовдосконалення – самоактуалізація, цінності – тренди, активне життя – проактивна нейропластичність* тощо.

Проте під час аналізу ми помітили: проблемним для української теорії та методики фізичного виховання є визначення і бачення суб'єктності / об'єктності студента в контексті підготовки студентів до фізичного самовдосконалення й запропонованої нами трикомпонентної схеми: з одного боку, самовдосконалення передбачає максимальну самостійну діяльність студента, його активність, самоконтроль тощо. З іншого, – бачимо, що СМР розглядається як зовнішньо організовані й інституціоналізовані форми діяльності зі стимулювання й залучення. Можна навіть стверджувати, що СМР і ФСС дещо протилежні поняття, тому вважаємо за потрібне визначити й узгодити комплементарність та взаємовиключеність таких атрибутів *фізичного самовдосконалення студентів у процесі спортивно-масової роботи*.

Ця проблема добре вирішується добром найбільш вдалих дефініцій спортивно-масової роботи, представлених у працях провідних українських науковців. Зокрема, Т. Круцевич вважає, що СМР включає спеціально організоване залучення значний мас населення до занять фізичними вправами тренувального або змагального характеру, які формують потребу й навички здорового способу життя [6, с. 10]. Ще валіднішим й інтегративним щодо особистого фізичного самовдосконалення та СМР є визначення О. Салівона, який розглядає СМР зі студентами як «масову фізкультурну діяльність у межах процесу фізичного виховання і самовиховання», де масовість виступає популяризаційно-стимулювальним тригером, а індивідуальне самовдосконалення – особистим наслідком залучення до СМР студентів [15, с. 119].

Аналогічно погоджуємося з твердженнями науковців, які інтегрують феномени масового (групового) заняття спортом / фізичною активністю та особистим фізичним самовдосконаленням студента. Наприклад, В. Назарук об'єднує ці форми активності навколо феномену культура здоров'я, яка є спільною надбудовою [10], а Г. Омок вважає, що індивідуальна й масова фізична активність є природним проявом здібностей і компетентностей професійної компетентності майбутнього вчителя фізичної культури [11]. Урешті як резюмувальну в цьому плані варто навести цитату фахівця зі фізичного самовдосконалення студентів як провідного чинника їхньої професійної підготовки: «Фізичне професійне самовдосконалення завжди є результат усвідомленої взаємодії студента з конкретним соціальним середовищем, в ході якого він реалізує потреби виробити в себе такі особисті якості, які забезпечують успіх у навчальній та професійній діяльності» [9, с. 246].

Отже, спортивно-масова робота розглядається як організований процес, що включає планування та проведення заходів, спрямованих на залучення студентів до фізичної активності. Ця діяльність не тільки сприяє розвитку фізичних якостей і психолого-емоційної стійкості, але й формує у студентів ціннісну установку на здоровий спосіб життя та особисте фізичне самовдосконалення.

У такий спосіб самовдосконалення студентів є одним із ключових результатів спортивно-масової роботи, що підтверджує їх взаємозв'язок і єдність. Спортивно-масова робота створює умови та стимулює студентів до самовдосконалення, роблячи ці дві категорії нерозривно пов'язаними.

Висновки та перспективи подальшого дослідження проблеми. На загально методичному рівні базовим результатом статті стало визначення й обґрунтування *понятійно-термінологічного поля дослідження та понятійно-термінологічного апарату*

(терміносистема). Можемо тут зробити висновок, що окреслення понятійно-термінологічного поля дослідження підготовки студентів до фізичного самовдосконалення у процесі спортивно-масової роботи є актуальним для пострадянських освітніх систем, зокрема – для української теорії та методики фізичної культури у ЗВО.

Важливим результатом статті є виокремлення ключових слів (загальний семантичний аналіз) з наукових та практично-методичних дискурсів підготовки студентів до фізичного самовдосконалення у процесі спортивно-масової роботи з правової та документаційної бази, з авторитетних теоретико-методичних джерел та практичних методичних матеріалів. При цьому ми використали два шляхи відбору-аналізу: документаційно-правовий та дедуктивний (відбір від загальніших понять – до конкретніших).

При цьому було з'ясовано, що основний кістяк ПКП складають:

1. Спортивно-масова робота – практичне залучення до цінностей ФК;
2. Підготовка студентів до фізичного самовдосконалення – прививання цінностей і формування рис особистості в рамках освіти;
3. Фізичне самовдосконалення студента – реалізація і розвиток конструктивних рис особистості на основі засвоєних цінностей та досвіду особистої та колективної участі

Можна узагальнити, що у вітчизняній науці з дослідження фізичного самовдосконалення спільно розглядаються *мотивація, воля й цінності* як особистісна рушійна сила, колективізм, спільна культура й відчуття причетності – як рушійна сила масової спортивної діяльності, що співвідноситься як психологічне та соціальне, до якого відносять й освітній вплив.

В перспективі подальших досліджень планується звернути увагу на зарубіжні підходи до формування понятійно-термінологічного поля фізичного самовдосконалення студентів у процесі спортивно-масової роботи. Оскільки, наприклад у дружній нам Польщі, як і в Україні, спортивна освіта та фізична підготовка студентів також займають важливе місце в освітньому процесі, проте підходи мають деякі відмінності у системному підході, в неоліберальній політиці та правовому регулюванні. Полоністичний підхід до аналізу фізичного самовдосконалення студентів через призму термінологічного поля показує різницю в акцентах, які ставлять Польща та Україна. Так, Польща тяжіє до індивідуального розвитку і самореалізації в контексті фізичної культури, тоді як в Україні ще домінують колективістські підходи. Це проявляється як у мові, так і в організаційних аспектах фізичного виховання та спортивно-масової роботи.

Список використаних джерел та літератури

1. Алексеев О. О., Степанков С. П. Понятійно-термінологічне поле проблеми підготовки майбутніх учителів фізичної культури до формування здорового способу життя підлітків. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини*. 2016. DOI: <https://doi.org/10.32626/2309-8082.2016-0.%p>.
2. Богдановський І., Конох А. Підготовка бакалаврів фізичної культури і спорту до тренерської діяльності. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2023. Вип. 66. Т. 1. С. 200–207. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/66-1-31>.
3. Хіміч В. Л. Понятійно-термінологічне поле щодо проблеми професійної підготовки майбутніх вчителів фізичної культури до використання засобів народного хореографічного мистецтва. *Нові технології навчання*. 2017. С. 52–54. URL: https://repository.ldufk.edu.ua/bitstream/34606048/34503/1/%D0%A1hemist_dis.pdf.
4. Конох А. П. Підготовка бакалаврів фізичної культури і спорту до тренерської діяльності в ігрових видах спорту з дітьми дошкільного віку: понятійно-термінологічне поле дослідження. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. 2023. С. 193–201. URL: https://www.aphn-journal.in.ua/archive/66_2023/part_1/31.pdf.
5. Kosholap A., Maksymchuk B., Branitska T., Martynets L., Boichenko A., Stoliarenko O., ... & Maksymchuk, I. Neuropsychological bases of self-improvement of own physical health of future teachers

- in the course of university education. *BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience*. 2021. № 12(3). С. 171–190.
6. Круцевич Т. Ю. (Ред.). Теорія і методика фізичного виховання: в 2 т. Т. 1: Загальні основи теорії і методики фізичного виховання. Київ: Олімпійська література, 2003. 391 с.
  7. Максимченко В. І. Спортивно-масова робота, як інструмент виховання у студентів вищих аграрних навчальних закладів валеологічних цінностей. *Вісник Запорізького національного університету. Серія: Фізичне виховання та спорт*. Запоріжжя: ЗНУ. 2018. С. 22–27. URL: <http://rep.btsau.edu.ua/handle/BNAU/1881>.
  8. Міністерство освіти і науки України. Наказ N 1572 (z0076-20) від 16.12.2019. Про затвердження Положення про організацію фізичного виховання і масового спорту у вищих навчальних закладах. 2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0249-06#Text>.
  9. Мішин С. Фізичне самовдосконалення як провідний чинник впливу на процес професійної підготовки студентів. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Педагогічні науки*. 2014. Вип. 132. С. 244–247.
  10. Назарук В. Л. Дефінітивний аналіз дослідження формування культури здоров'я майбутніх лікарів. *Вісник Національного університету оборони України*. 2013. № 4. С. 91–94.
  11. Омок Г. А. Наукові витоки та дефінітивний аналіз ключових понять дослідження проблеми підготовки майбутніх фахівців з фізичного виховання до педагогічної діяльності в умовах професійно-технічної освіти. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2020. Т. 3. С. 69–74. DOI: <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2020.69-3.13>.
  12. Полулях А. В. Формування здорового способу життя підлітків засобами фізичного виховання. Дис... канд. пед. наук. (13.00.07 – теорія та методика виховання). Херсон. держ. ун-т. 2007. 262 с.
  13. Притула О. Л., Конох А. П. Підготовка майбутніх фахівців фізичної культури і спорту до використання національних засобів фізичного виховання у професійній діяльності. Монографія. Запоріжжя. СТАТУС, 2017. 296 с.
  14. Романчук О., Данилевич М. Понятійний апарат і термінологія системи підготовки фахівців з фізичного виховання та спорту. *Молодь і ринок*. 2019. № 5. С. 50–55. URL: https://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2019_5_10.
  15. Салівон О. В. Підготовка до організації спортивно-масової роботи майбутніх учителів початкових класів як педагогічна проблема. *Наукова скарбниця освіти Донеччини*. 2010. № 1 (6). С. 119–122.
  16. Shimkin M. V. The World Health Organization. *Science*. 1946. 104 (2700). P. 281–283. URL: <https://www.jstor.org/stable/1674843>.
  17. Чепурна Н. Понятійно-термінологічний апарат в реабілітаційній сфері. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. 2023. № 2. С. 154–161.
  18. Закон України «Про вищу освіту». № 1556-VII від 01.07.2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
  19. Закон України. «Про фізичну культуру і спорт». № 3808-XII від 24.12.1993. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/165176_597640.

References (translated & transliterated)

1. Aljeksjejev, O., Stepankov, S. (2016). Ponjatijno-terminologichne pole problemy pidghotovky majbutnikh uchyteliv fizychnoji kuljturnykh do formuvannja zdorovogho sposobu zhyttja pidlitkiv [Conceptual and terminological field of the problem of training future teachers of physical education for the formation of a healthy lifestyle of teenagers]. *Visnyk Kam'janecj-Podiljskogohe nacionaljnogho universytetu imeni Ivana Oghijenka. Fizychnykh vykhovannja, sport i zdorov'ja ljudyny*. DOI: <https://doi.org/10.32626/2309-8082.2016-0.%p>. [In Ukrainian].
2. Boghdanovs'kyj, I., Konokh, A. (2023). Pidghotovka bakalavriv fizychnoji kuljturnykh i sportu do treners'koji dijalnosti [Preparation of bachelors of physical culture and sports for coaching]. *Aktualjni pytannja ghumanitarnykh nauk*, 66 (1), 200–207. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/66-1-31>. [In Ukrainian].
3. Khimich, V. L. (2017). Ponjatijno-terminologichne pole shhodo problemy profesijnoji pidghotovky majbutnikh vchyteliv fizychnoji kuljturnykh do vykorystannja zasobiv narodnogho khoreografichnogho mystectva [Conceptual and terminological field regarding the problem of professional training of future teachers of physical culture to use the means of folk choreographic art]. *Novi tekhnologhiji navchannja*, 52–54. [In Ukrainian].
4. Konokh, A. (2023). Pidghotovka bakalavriv fizychnoji kuljturnykh i sportu do treners'koji dijalnosti v ighrovykh vydakh sportu z ditjmy doshkiljnogho viku: ponjatijno-terminologichne pole doslidzhennja [Preparation of bachelors of physical culture and sports for coaching activities in game sports with children of preschool age: conceptual and terminological field of research]. *Aktualjni pytannja ghumanitarnykh nauk*:

- mizhvuzivsjkyj zbirnyk naukovykh pracj molodykh vchenykh Droghobycjkogho derzhavnogho pedagoghichnogho universytetu imeni Ivana Franka, 193–201. Available at: https://www.aphn-journal.in.ua/archive/66_2023/part_1/31.pdf. [In Ukrainian].
5. Kosholap, A., Maksymchuk, B., Branitska, T., Martynets, L., Boichenko, A., Stoliarenko, O., ... & Maksymchuk, I. (2021). Neuropsychological bases of self-improvement of own physical health of future teachers in the course of university education. *BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience*, 12(3), 171–190. [in Romania].
  6. Krucevych, T. Ju. (2003). Teorija i metodyka fizychnogho vykhovannja: v 2 t. T. 1: Zagaljni osnovy teoriji i metodyky fizychnogho vykhovannja [Theory and methods of physical education: in 2 vols. T.1: General basics of the theory and methods of physical education] Kyjiv: Olimpijska literatura, 391. [In Ukrainian].
  7. Maksymchenko, V. I. (2018) Sportyvno-masova robota, jak instrument vykhovannja u studentiv vyshhykh aghrarnykh navchalnykh zakladiv valeologichnykh cinnostej [Sports and mass work as a tool for educating students of higher agrarian educational institutions of valeological values]. *Visnyk Zaporizjkogho nacionaljnogho universytetu. Ser. Fizychno vykhovannja ta sport. Zaporizhzhja*: ZNU, 22–27. Available at: <http://rep.btsau.edu.ua/handle/BNAU/1881>. [In Ukrainian].
  8. Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. Nakaz N 1572 (z0076-20) vid 16.12.2019. Pro zatverdzhennja Polozhennja pro orghanizaciju fizychnogho vykhovannja i masovogho sportu u vyshhykh navchalnykh zakladakh [On the approval of the Regulation on the organization of physical education and mass sports in higher educational institutions]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0249-06#Text>. [In Ukrainian].
  9. Mishyn, S. (2014). Fizychno samovdoskonalennja jak providnyj chynnyk vplyvu na proces profesijnoi pidgotovky studentiv [Physical self-improvement as a leading factor influencing the process of professional training of students]. *Naukovi zapysky Kirovohradsjkogho derzhavnogho pedagoghichnogho universytetu imeni Volodymyra Vynnychenka. Serija: Pedagoghichni nauky*, (132), 244–247. [In Ukrainian].
  10. Nazaruk, V. L. (2013). Definityvnyj analiz doslidzhennja formuvannja kuljturny zdorov'ja majbutnikh likariv [Definitive analysis of the research on the formation of the health culture of future doctors]. *Visnyk Nacionaljnogho universytetu oborony Ukrainy*, (4), 91–94. [In Ukrainian].
  11. Omok, Gh. A. (2020). Naukovi vytoky ta definityvnyj analiz ključovykh ponjatj doslidzhennja problemy pidgotovky majbutnikh fakhivciv z fizychnogho vykhovannja do pedagoghichnoji dijajnosti v umovakh profesijno-tekhničnoji osvity [Scientific origins and definitive analysis of the key concepts of the study of the problem of training future specialists in physical education for pedagogical activities in the conditions of vocational education]. *Pedagoghika formuvannja tvorchoji osobystosti u vyshhij i zaghaljnoosvitnij shkolkakh*, (3), 69–74. DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2020.69-3.13>. [In Ukrainian].
  12. Poluljakh, A. V. (2007). Formuvannja zdorovogho sposobu zhyttja pidlitkiv zasobamy fizychnogho vykhovannja [Formation of a healthy lifestyle of teenagers by means of physical education]. *Dys... kand. ped. nauk.* (13.00.07 – teorija ta metodyka vykhovannja). Kherson. derzh. un-t., 262. [In Ukrainian].
  13. Prytula, O. L., Konokh, A. P. (2017). Pidgotovka maľbutnikh fakhivciv fizyčnoj kuljturny i cportu do vykoryctannja nacionaljnykh zacobiv fizychnogho vykhovannja u profeciynij dijajnosti [Preparation of future specialists in physical culture and sports for the use of national measures of physical education in professional activities]. *Monografija. Zaporizhzhja. STATUS*, 296. [In Ukrainian].
  14. Romanchuk, O., Danylevych, M. (2019). Ponjatijnyj aparat i terminologhija systemy pidgotovky fakhivciv z fizychnogho vykhovannja ta sportu [Conceptual apparatus and terminology of the system of training specialists in physical education and sports]. *Molodj i rynek*, (5), 50–55. Available at: https://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2019_5_10. [In Ukrainian].
  15. Salivon, O. V. (2010). Pidgotovka do orghanizaciji sportyvno-masovoji roboty majbutnikh uchyteliv pochatkovykh klasiv jak pedagoghichna problema [Preparation for the organization of sports and mass work of future primary school teachers as a pedagogical problem]. *Naukova skarbnycja osvity Donechchyny*, 1 (6), 119–122. [In Ukrainian].
  16. Shimkin, M. B. (1946). The World Health Organization. *Science*, 104 (2700), 281–283. Available at: <https://www.jstor.org/stable/1674843>. [In USA].
  17. Chepurna, N. (2023). Ponjatijno-terminologhichnyj aparat v reabilitacijnij sferi [Conceptual and terminological apparatus in the field of rehabilitation]. *Zbirnyk naukovykh pracj Umansjkogho derzhavnogho pedagoghichnogho universytetu*, (2), 154–161. [In Ukrainian].
  18. Zakon Ukrainy «Pro vyshhu osvitu» [Law of Ukraine «On Higher Education»]. № 1556-VII vid 01.07.2014. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>. [In Ukrainian].

19. Zakon Ukrainy. «Pro fizychnu kuljтуру і sport» [Law of Ukraine. «About physical culture and sports»]. № 3808-XII від 24.12.1993. Available at: https://zakononline.com.ua/documents/show/165176__597640. [In Ukrainian].

Статтю отримано 06.06.2024 року.

Прийнято до друку 02.08.2024 року.